

*Таїсія Іванівна КІВШАР,
доктор історичних наук, професор,
стариший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ (Київ)*

ЮВІЛЕЙНИЙ ПРАЗЬКИЙ «КОБЗАРЬ» 1840–1940 Т. ШЕВЧЕНКА: ДО ІСТОРІЇ ВИДАННЯ

Висвітлено участь С. Сірополка (молодшого) доктора природничих наук, географа, антрополога та громадського діяча, у підготовці та виданні «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941), з'ясовано його роль у написанні історіографії шевченкіани, укладанні приміток і коментарів, підготовці науково-допоміжного апарату книжки, організації видавничо-поліграфічного забезпечення видання. Відзначено його внесок у розвиток шевченкознавства, книговидавничої справи та книжкової культури.

Ключові слова: С. Сірополко (молодший), ювілейний «Кобзар», празький «Кобзар», шевченкознавство, книжкова культура, українська еміграція, книжка, видання.

The participation of Seropolko S. (junior) Doctor of Natural Sciences, geographer, anthropologist and social activist in the preparation and publication of «Poet» 1840–1940 T. Shevchenko (Prague, 1941) was defined, his role in writing Shevchenko historiography compiling notes and comments, the organization of publishing and printing software, filed with biographical information was clarified. His contribution to the development of study of Shevchenko, book publishing and book culture was noted.

Key words: C. Seropolko (Jr.), Anniversary Edition «Poet» Prague «Kobzar» by Shevchenko, book culture, Ukrainian, book edition, emigration.

Выявлено участие С. Серополко (младшего) доктора естественных наук, географа, антрополога и общественного деятеля в подготовке и издании «Кобзаря» 1840–1940 гг. Т. Шевченко (Прага, 1941), уточнена его роль при написании историографии шевченкианы, составлении примечаний и комментариев, подготовке научно-вспомогательного аппарата книги, организации издательско-полиграфического обеспечения издания. Отмечено его вклад в развитие шевченковедения, книгоиздательского дела и книжной культуры.

Ключевые слова: С. Серополко (младший), юбилейный «Кобзарь», пражский «Кобзарь», шевченковедение, книжная культура, украинская эмиграция, книга, издание.

Дослідження історії видання творів Тараса Шевченка, виявлення та вивчення біографічної інформації про упорядників, авторів передмов, коментарів і приміток, меценатів, спонсорів, видавців і друкарів праць Визначного Українця є важливою проблемою шевченкознавства та біографістики. Серед найпоширеніших видань Шевченківських поетичних творів найпомітнішою є збірка «Кобзар», із виходом якої почався новий етап у розвитку українознавства. Цю книгу називають «українське національне евангеліє», «найволелюбніша книга усіх часів», «найвизначніша книжка в історії української літератури», «найвизначніший твір нової української літератури», «феномен української культури», її видають і перевидають у багатьох країнах світу різними мовами, вона була, є і буде у кожній українській оселі. Із великої пошани до Кобзаря в Україні на честь 175-річчя від дня його народження (1989) був заснований єдиний у світі музей однієї книги — «Кобзаря» Т. Г. Шевченка, відкритий у Черкасах у меморіальному будинку, де поет перебував із 18 по 22 липня 1859 р.

Історія вивчення видання «Кобзаря» Т. Шевченка розпочалася відразу після його виходу друком і з того часу до сьогодні утворилася ґрунтовна історіографія, виокремилася коло дослідників цієї проблеми, підготовлена бібліографія їхніх праць, зосереджених переважно у «Шевченківському словнику» та «Шевченківській енциклопедії», що становлять своєрідний підсумок розвитку радянського та пострадянського шевченкознавства в Україні¹.

Водночас інформація про ювілейне празьке видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (1941 р.), на жаль, у цих джерелах відсутня. Якщо в радянському «Шевчен-

¹ Див.: Сарана Ф. К. «Кобзар» // Шевченк. словник : у 2-х тт. — Т. 1. — К., 1976. — С. 302–304; Бородін В. Видання літературних творів Т. Г. Шевченка // Шевченк. словник : у 2 т. — Т. 1. — К., 1976. — С. 115–119; його ж. «Кобзар» // Шевченк. енциклопедія : в 6-ти т. — Т. 3. — К., 2013. — С. 413–415; його ж. Видання літературних творів Шевченка // Шевченк. енциклопедія : в 6-ти т. — Т. 1. — К., 2012. — С. 634–643.

ківському словнику», попри існуючу ідеологічну цензуру, про це видання можна було хоча б здогадатися задяки згадці імені Д. Дорошенка у колі «зарубіжних буржуазно-націоналістичних фальсифікаторів» творчості Т. Г. Шевченка², то у розділі «Видання літературних творів Шевченка» новітньої «Шевченківської енциклопедії», написаному відомим шевченкознавцем В. Бородіним, будь-які відомості щодо празького видання відсутні (ймовірно, через обмежений обсяг енциклопедичної статті) [3].

Провідним дослідником ювілейного празького «Кобзаря» 1941 р. є неперевершений знавець української еміграції у Чехо-Словаччині вельмишановний академік Микола Мушинка, якому щиро завдячую знайомству та незабутнім зустрічам і спілкуванню з Олександром Сірополком, сестрою Степана Степановича Сірополка та донькою Степана Онисимовича Сірополка. У виступах і наукових статтях М. Мушинки докладно висвітлено історію створення видання, подано відомості про укладачів і жертводавців, уведено до наукового обігу значні за своїм історико-культурним значенням документи з приватного архіву Є. Вирового, що дали змогу уточнити та доповнити події та факти, пов'язані зі збором коштів, підготовчою та редакційною роботою укладачів, цензурними перешкодами у ході видання ювілейного празького «Кобзаря» Т. Шевченка (1941) [7–11].

Цікавою є оцінка цієї книжки Р. Лубківським, який назвав її «протестним» празьким «Кобзарем» Т. Шевченка, виданим українською еміграцією з нагоди 100-ліття від виходу в світ першого видання аби **актуалізувати** Т. Шевченка, дати Пророкові нації можливість звернутися до своїх («ненароджених») читачів, так би мовити, понад час і простір [6, с. 442]. Зважаючи, що видання готувалося у роки Другої світової війни, коли «чиновники з чеського протекторату були пильними не менш аніж царські або радянські «блюстителі», воно стало, на думку публіциста, не лише поліграфічним фактом, а й подією протестною, спрямованою проти україножерних режимів — царського, більшовицького, фашистського [6, с. 443]. Сьогодні це видання становить букіністичну рідкість, його поодинокі примірники зберігають-

² Див.: Дубина М. І. Буржуазно-націоналістичні фальсифікації творчості Т. Г. Шевченка // Шевченк. словник : у 2-х тт. Т. 1. – К., 1976. – С. 93.

ся у музеях, приватних книжкових колекціях та у фондах кількох найбільших вітчизняних бібліотек³. Тому помітним явищем у сучасній книжковій культурі стало репринтне відтворення празького ювілейного «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (1941 р.) в Україні у серії «Скарби Тарасової Гори»⁴, що сприяло ознайомленню українських науковців і широкого кола читачів із особливостями авторського тексту та коментарів, із впливом цензурної політики німецького окупаційного режиму у Чехо-Словаччині на еміграційні видання літературних творів Т. Шевченка в Європі періоду Другої світової війни.

У даній статті основну увагу зосереджено на персоналіях, які брали безпосередню участь у зборі коштів, підготовці та виданні ювілейного празького «Кобзаря», головним чином йдеться про уточнення внеску С. Сірополка (молодшого), доктора природничих наук, географа, антрополога та громадського діяча. Аналіз змісту підготовлених ним у співавторстві з Д. Дорошенком коментарів і приміток та історіографії шевченкіани свідомо нами опускається, оскільки має стати предметом окремого дослідження. Степан Степанович Сірополко⁵ був наймолодшим сином професо-

³ Примірники ювілейного празького «Кобзаря» зберігаються, зокрема, у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Публічної бібліотеки імені Лесі Українки міста Києва, Відділу рідкісної книги Національної парламентської бібліотеки України, Національного музею Тараса Шевченка у Києві та Шевченківського національного заповідника у Каневі (з якого 2006 р. виконане репринтне видання) тощо.

⁴ Репринтне відтворення в Україні видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. (Прага, 1941) було підготовлене Шевченківським національним заповідником (м. Канев) спільно з видавництвом «Криниця» (Київ) та здійснене у серії «Скарби Тарасової Гори» (Черкаси, 2006). Ініціював його Павло Лимаренко, українець, громадянин США, який передав оригінал книги Шевченківському національному заповіднику на постійне зберігання. Репринтне видання було присвячене 65-річчю із дня виходу празького «Кобзаря» 1840–1940 рр. (1941) та його видавцям, які в умовах Другої світової війни випустили друком книгу. Автори післямови — академік НАН України М. Мушинка, письменник, державний і громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України Р. Лубківський, заступник Генерального директора Шевченківського національного заповідника О. Солопченко.

⁵ **Сірополко Степан Степанович** — (08(21). 01. 1908, м. Нижній Новгород, РФ – 01.05.1982, м. Прага, Чехо-Словаччина) — географ і антрополог, громадський діяч, доктор природничих наук. Із 1920 — на еміграції. Активний учасник Українського еміграційного пластового руху —

ра С. О. Сірополка, визначного історика освіти, педагога, бібліотекознавця, книгознавця, культуролога, краєзнавця, музеєзнавця, бібліографа, перекладача, журналіста, редактора, біографіста, громадського та політичного діяча, та брав діяльну участь у роботі Спілки українських пластунів-емігрантів і збиранні та збереженні фондів Товариства «Музей визвольної боротьби України у Празі».

На жаль, працю С. Сірополка (молодшого) по упорядкуванню видання, написанню та редагуванню приміток і коментарів, а також аналізу літератури про життя та творчість Т. Шевченка у науковій літературі⁶ та спеціальній історіографії віднесено на рахунок його батька [7–11]. Виняток становить лише рецензія В. Сімовича на ювілейне празьке видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. (1941 р.) Т. Шевченка, де його ім'я значиться серед укладачів [4].

Так, на думку академіка М. Мушинки [7–11], написання приміток і коментарів до Шевченківського тексту, а також історіографії шевченкіани у «Кобзарі» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (1941 р.) здійснено не доктором природничих наук Степаном Степановичем Сірополком, а його батьком — професором Степаном Онисимовичем Сірополком. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що С. О. Сірополко справді впродовж усього життя досліджував окремі аспекти творчості Т. Шевченка, брав активну участь у заходах української громади в Москві по відзначенню 50-літніх роковин від дня смерті Т. Шевченка (березень, 1911 р.), працював у Комітеті з вшанування пам'яті Шевченка та в редакційній комісії з підготовки до видання збірника «На спомин 50-х

брав участь у роботі Спілки українських пластунів-емігрантів, був членом Товариства «Музей визвольної боротьби України у Празі». 1939 отримав ступінь доктора природничих наук у Празькому університеті. Мав творчі зв'язки з Олегом Кандибою, який у вірші «Дон Кіхот» (1930) написав: «Я Санчо-Пансом вперто бачу Стеця», присвятив С. С. Сірополку вірш «Антропологія» (1933), що засвідчує посвята «Ст. С.». Тісно спілкувався з Михайлом Антоновичем, Володимиром Кубійовичем та іншими українськими вченими та прогресивними діячами. Підтримував родинні сторунки з Ольгою та Лесею Петлюрами. Був одружений із Алісою Гнатішак, донькою українського літературознавця М. Гнатішака (1902–1940). Помер у Празі, похований на Ольшанському цвинтарі поряд із батьками. Доньки Лариса та Олена мешкають у Празі.

⁶ Див.: *Головата Л.* Український легальний видавничий рух Центрально-Східної Європи, 1939–1945. – К. ; Львів, 2013. – С. 120.

роковин смерті Шевченка» (М., 1911)⁷. До 50-річчя смерті поета та згодом до століття від дня його народження опублікував кілька популярних статей у російських педагогічних часописах, де наголошував на антикріпосницькій спрямованості Шевченкової творчості та її світовому значенні, протестував проти планованої заборони царською владою у 1914 р. святкування в Україні 100-річчя від дня народження «апостола національного відродження»⁸. Відгукувався рецензіями на твори Т. Шевченка, що виходили друком у російських перекладах у Москві, вшановував їх перекладачів⁹. Після поразки української революції 1917–1923 рр., у якій він брав активну участь, перебуваючи у політичній еміграції, був серед організаторів шевченківських свят у Тарнові (Польща) в березні 1922 р. та 1923 р. Упродовж 1924–1937 рр. неодноразово публікував розвідки про педагогічні та етичні погляди Т. Шевченка, його лектуру, рецензії на видання творів поета, виступав із критикою намагань радянських партійних діячів, зокрема В. Затонського, представити Т. Шевченка як революціонера тощо¹⁰.

⁷ Див.: Сборник посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченко / ред. комісія : Ф. Е. Корш, О. П. Новіцький, С. М. Хвостов, С. О. Сірополко, І. А. Білоусов. – М. : Вид. «Комітету по упорядкуванню шевченк. свят в Москві» ; Тип. К. П. Меньшова, 1912. – 217 с., [5] с. : іл., 4 арк. іл. – Назва на обкл. : На спомин 50-х роковин смерті Тараса Шевченка. 1861–1911. – Обкл. у фарбах виконано Берлін. фірмою. Намалював Т. Максименко. – Текст. укр., рос.

⁸ Див. до прикладу: Серополко С. Т. Г. Шевченко и его песни-слезы о крепостной неволе // Пед. листок. – 1911. – № 2. – С. 84–91; його ж. Т. Г. Шевченко : (к столетию со дня рождения) // Для народного учителя. – 1914. – № 5. – С. 3–5. його ж. Памяти Т. Г. Шевченко як педагог // Учитель. – 1924. – № 5 – С.145–142.

⁹ Див.: С. С-ко. [Рецензия] // Пед. листок. – 1911. – № 4. – С. 306–307. – Рец. на кн. : Шевченко Т. Г. Кобзарь в переводе русских писателей (М., 1911); його ж. [Рецензия] // Пед. листок. – 1911. – № 4. – С. 307. – Рец. на кн. : Песни Т. Шевченко / ред. В. В. Вересаев (М., 1911); його ж. [Рецензия] // Пед. листок. – 1911. – № 4. – С. 307. – Рец. на кн. : Ветринский Ч. Т. Г. Шевченко (М., 1911); його ж. К юбилею И.[вана] А.[лексеевича] Белоусова [поэт, переводчик произведений Т. Г. Шевченко] // Пед. листок. 1911. – № 5. – С. 383.

¹⁰ Див. до прикладу: Сірополко С. Книжка в життю Т. Шевченка: з нагоди шевченківських роковин // Народня Просвіта. – 1925. – № 3. – С. 34–35; його ж. Культ Шевченка в школі сов. України // Тризуб. – 1928. – № 11. – С. 7–9; його ж. Дещо про етику Шевченка // Тризуб. – 1931. – № 11. – С. 11–13; його ж. Т. Шевченко в освітленні В. Затонського // Новий час. – 1934. – 4 лип. (№ 147). – С. 5; його ж. Розп'ятий Шевчен-

У статті «Шевченків „Букварь южнорусский”» (1935 р.), підготовленій для 6-го тому «Повного видання творів Т. Шевченка» у 16 т. за ред. П. Зайцева, що виходило упродовж 1935–1939 рр. у Варшаві, він висвітлив історію видання та поширення «Букваря южнорусского», його зміст, особливості правопису, ступінь впливу «Граматки» П. Куліша, звернув також увагу на окремі методичні й дидактичні хиби букваря, вбачаючи водночас його цінність у тому, що це одна з останніх Шевченкових спроб поширення національної освіти в народі [15]. Особливим рівнем майстерності відзначалися перекладені ним для видання П. Зайцева російські повісті Т. Шевченка «Нещасний», котра, на думку більшості дослідників прози визначного митця, належить до найбільш вдалих із художнього погляду його творів повістєвого жанру, та менш відомої широкому загалу «Капітанші»¹¹.

Незважаючи на певний внесок С. О. Сірополка у розвиток шевченкознавства, примітки, упорядкування й історіографію шевченкіани до ювілейного празького видання «Кобзаря» готував не він, а його син С. С. Сірополко (молодший). На це вказують відомості, вміщені у тексті самого видання, документи Особового архіву С. О. Сірополка та фонду Національного музею Тараса Шевченка у Києві.

Творча доля С. С. Сірополка (молодшого) цікава ще й тому, що його портретне зображення помилково вміщене у виданні «Історія освіти в Україні» (К., 2001) [15], яке тиражується у сірополкознавчих дослідженнях, замість портрета справжнього автора тексту С. О. Сірополка. Парадоксальність ситуації у тому, що С. С. Сірополку (молодшому) фактично приписується авторство монографії, яку він не писав, а насправді виконана ним праця по підготовці ювілейного празького видання шевченківського «Кобзаря» (Прага, 1941 р.) не визнається сучасними дослідниками попри його ім'я, зазначене на сторінках самої книжки, та позитивну оцінку зробленого рецензентами.

ко // Тризуб. – 1935. – № 10. – С. 4–6; його ж. Невідомі два листи Т. Шевченка // Тризуб. – 1936. – № 12. – С. 2–3 та ін.

¹¹ Див.: Шевченко Т. Г. Нещасний / Т. Г. Шевченко ; пер. з рос. С. Сірополка // Шевченко Т. Повне видання творів : у 16 т. / ред. П. Зайцев. – Варшава ; Л. : Укр. Наук. Ін-т у Варшаві. – 1936. – Т. 8. – С. 131–198; його ж. Т. Г. Капітанша / Т. Г. Шевченко ; пер. з рос. С. Сірополка // Там само. – С. 199–274.

В історії видань літературних творів Т. Шевченка поза межами України саме Празі належить провідна роль, адже саме тут 1876 р. видали перший безцензурний двотомний «Кобзар» Т. Шевченка, упорядкований Ф. Вовком та О. Русовим та опублікований коштом «Старої громади». Згодом текст цього празького видання було взято за основу для видань «Кобзаря», які здійснив М. Драгоманов у Женеві.

У 20-30-х рр. ХХ ст. Прага стала одним із найбільших європейських українських еміграційних інтелектуальних центрів, де, вимушено залишивши свою батьківщину, осіла вітчизняна політична еміграція. Підтримуючи існування національного інформаційного середовища завдяки так званій «російській акції допомоги» чехо-словацького уряду, українці змогли утворити вищі навчальні заклади, наукові товариства та культурно-освітні осередки, професійні спілки, розвинути видавничу та бібліотечну інфраструктуру.

Особливе шанобливе ставлення у празьких українців було до Т. Г. Шевченка. Окрім святкування обов'язкових щорічних березневих днів вшанування його пам'яті кожна родина намагалася зібрати власну «шевченкіану», до якої зазвичай належали видані у різні часи, у різних країнах і різними мовами «Кобзарі». Постійне перебування у колі знавців і шнурвальників української культури, спілкування з політичними та культурно-освітніми діячами, для яких Т. Шевченко був «апостолом національного відродження», сприяло формуванню національної свідомості у дітей і молоді, які поряд із батьками потрапили до вимушеної еміграції. Користування національними за змістом приватними книжковими зібраннями з переважаючими україномовними книгами, серед яких найпочесніше місце посідали літературні та мистецькі твори Т. Шевченка, зокрема й «Кобзар», а також література про його творчість, мало суттєвий вплив на самоідентифікацію молодих людей, серед яких виростав і Степан Сірополко (молодший). У бібліотеці його родини зберігалася багато творів Т. Шевченка, зокрема два видання «Щоденника» Тараса Шевченка (К., 1925; К., 1954), окремі його твори, більше десятка різних видань «Кобзаря» з належним науково-довідковим апаратом, кілька видань «Малого Кобзаря», повне зібрання творів Т. Шевченка за редакцією П. Зайцева тощо [5, с. 150–154].

Окрім приватних зібрань частина празької шевченкіани зосередилася у Музеї визвольної боротьби України, де з утворенням окремого Шевченківського відділу збиралися від жертводавців із різних континентів і зберігалися прижиттєві та пізніші видання творів Кобзаря, а також друковані праці про Т. Шевченка, видані різними мовами, архівні документи про діяльність шевченківських комітетів, матеріали про окремі видання, іконографія, портретні зображення, філателія, погруддя, медалі, документи про святкування Шевченківських роковин у багатьох державах світу. Осердя відділу складала бібліотека видань творів Т. Шевченка та праць про нього, репродукції його малюнків і гравюр [1]. На основі цієї колекції у Музеї Визвольної боротьби в Празі на відзначення століття появи «Кобзаря» Т. Шевченка влаштували спеціальну Шевченківську виставку, що діяла у листопаді-грудні 1940 р. і містила найбільше експонатів, порівняно з подібними закордонними виставками. Зокрема широко були представлені видання творів Т. Шевченка різними мовами, в тому числі й «Кобзар», україномовні та чужомовні публікації про Т. Шевченка, його малярські твори, репродукції автографів, відображення постаті й творів Т. Шевченка в музиці, скульптурі, малярстві, філателії, листівки з шевченківськими сюжетами, програми, афіші та плакати, матеріали про святкування подій, пов'язаних із вшануванням пам'яті Великого українця¹².

Зрозумілим було бажання українців у Празі підготувати сучасне видання «Кобзаря» Т. Шевченка для відзначення столітнього ювілею від року виходу з друку «української національної евангелії». Для цього було створено спеціальний комітет, до складу якого ввійшли відомі українські вчені та громадські діячі, котрі перебували на еміграції: Степан Смаль-Стоцький (голова), Дмитро Антонович (заступник голови), Степан Сірополко (секретар), Євген Вировий (касир), Дмитро Дорошенко та інші, які вирішили підготувати «якомога повнішого і якнайяскравіше прокоментованого подарункового видання «Кобзаря» Т. Шевченка» [8, с. 421].

¹² Докладно див.: *Наріжний С.* Шевченкова вистава // Укр. книга IV: у століття Шевченкового «Кобзаря» 1840–1940. – Л. ; Краків, 1942. – С. 196.

В основу ювілейного празького видання вирішено було покласти так зване «народне» видання «Кобзаря» Т. Шевченка, видане у Лепцізі 1921 р. коштом Є. Вирового з ґрунтовною вступною статтею та коментарями В. Сімовича, який зазначав у передмові: «За основу цього видання взято видання Доманицького в 1907 р., але ж використано всі відмінні (варіанти) та видання (редакції), що їх зазначив у своєму великому виданню творів Шевченка д. Богдан Лепкий. А вібрав я такі слова «Кобзаря» (текст) до цього видання, які, на мою думку, найкращі. Я так собі думав, що, коли ще вчені люди й дослідники Шевченка не устаткували тексту...то я мав ще право це зробити»¹³. Та за характеристикою В. Бородіна книга «Шевченко Т. «Кобзарь»: народне видання з поясненнями і примітками Д-ра Василя Сімовича» (Катеринослав; Кам'янець; Лейпциг, 1921) є одним із варіантів контамінованого тексту, тобто змішаного, поєднаного на основі попередніх публікацій, не перевіреного за автографами, оскільки у ХХ ст. зарубіжні видавці творів Т. Шевченка не мали змоги опертися на автентичну джерельну базу [З, с. 642].

Проте українці зарубіжжя згодом перевидавали саме цей «Кобзар» Т. Шевченка, як ось, Інститут шевченкознавства Української вільної Академії наук у Канаді та Клуб приятелів української книжки, котрі випустили його друком за редакцією Я. Рудницького (1960), що зазнала гострої критики¹⁴. Зокрема один із дослідників цього видання С. Савчук вважав, що видавці переіначили текст пояснень і приміток В. Сімовича, здійснивши своерідну цензуру в перевиданні, навів численні приклади з тексту, а також висловив застереження щодо редагування вже виданих раніше текстів: «...ніхто не має права робити такий т. зв. «передрук» праці якого б не було автора, і при тому вносити в тексті такі

¹³ Див.: Сімович В. Передмова [до народного видання «Кобзаря» Т. Шевченка. – Катеринослав; Кам'янець; Лейпциг: Укр. видав. в Катеринославі, 1921] – С. VIII. Докладно історія цього видання висвітлена у роботі М. Мушинки «Історія празького перевидання «Кобзаря» Тараса Шевченка 1941» [8].

¹⁴ Йдеться про видання: Шевченко Т. Г. Кобзар: з поясн. і прим. Василя Сімовича / Т. Г. Шевченко; ред. Я. Рудницький; Укр. віл. Акад. Наук, Ін-т Шевченкознавства. – 2-ге вид., справ. й пошир. – Вінніпег: Клуб приятелів укр. книжки, 1960. – 446 с.

зміни, які в основному фальшують чи викривляють думки автора, а до того навіть не зазначувати місце у тексті, де такі зміни в оригіналі пороблено... [Я. Рудницький] за жодних передумов не мав права робити різні «зміни», «доповнення» і «скорочення» в поясненнях д-ра Сімовича, і тим чином основно, але **скрито** викривляти його думки й погляди на обговорювані ним справи» [12, с. 23] Зважаючи на цей редакційно-видавничий досвід, ймовірно тому згодом Комітет українців Канади здійснив уже репринтне відтворення «Кобзаря» Т. Шевченка з поясненнями та примітками В. Сімовича (Лейпциг, 1921) (Вінніпег, 1971)¹⁵.

Український мовознавець, філолог і діяч культури, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка В. Сімович, автор ґрунтовних приміток і коментарів до лейпцизького «Кобзаря» Т. Шевченка не міг взяти участь у роботі над празьким виданням з політичних міркувань¹⁶, тому підготовчий комітет доручив Д. Дорошенку написати вступну статтю, а в співавторстві з С. Сірополком (молодшим) — примітки, коментарі й історіографію шевченкіани з урахуванням нових досягнень шевченкознавства 30-х рр. ХХ ст. Є. Вирового зобов'язали вирішувати фінансові проблеми видання.

Отже, безпосередньо до підготовки ювілейного празького видання «Кобзаря» Т. Шевченка були залучені: політичний діяч, дипломат, історик, публіцист, літературознавець, бібліограф, професор Українського вільного університету Д. Дорошенко та громадський, культурно-освітній і педагогічний діяч, відомий видавець Є. Вировий, які вже мали сукупність знань, навичок і досвіду випуску друком творів Кобзаря, а також С. Сірополка (молодшого), який відзначався широкою обізнаністю в галузі українознавства та зо-

¹⁵ Йдеться про видання: *Шевченко Т. Кобзар / з пояснен. і прим. В. Сімовича ; Ком. українців Канади.* — [Репр. вид.]. — Вінніпег, 1971. — XXXIII, 431 с. : ртр.

¹⁶ Після приєднання західних українських земель до УРСР у Львівському університеті створили один із найбільших у закладі філологічний факультет (1939), першим деканом якого став професор В. Сімович, одночасно очоливши кафедру українського мовознавства. У непростий період становлення української радянської науки цього регіону новопризначеному деканові та завідувачу кафедри була протипоказана співпраця з українською політичною еміграцією.

всім недавно, у липні 1939 р., отримав ступінь доктора природничих наук у Празькому університеті.

Д. Дорошенко набував досвід підготовки шевченківських друків, будучи редактором та автором вступної статті до ювілейного видання з нагоди 100-річчя від дня народження Т. Шевченка «Повного збірника творів Т. Г. Шевченка», куди ввійшли поетичні, прозові, драматичні твори й «Автобіографія», а також малюнки художника Б. Смирнова, та яке вийшло друком у видавництві Л. М. Ротенберга за сприяння Є. Вирового (Катеринослав, 1914)¹⁷. У період Української революції (1917–1923) Є. Вировий у своєму Українському видавництві в Катеринославі за підтримки Д. Дорошенка здійснив два видання «Кобзаря» Т. Шевченка з передмовою П. Щукіна (Катеринослав, 1919; 1920), а також видав інші поезії Тараса Григоровича, що їх потребувала українська спільнота¹⁸.

Збирання коштів на видання празького ювілейного видання ймовірно розпочалося із письмового звернення Є. Вирового до потенційних жертводавців. Зокрема у листі від 23 липня 1940 р. до інженера М. Захарченка він зазначав, що «...тепер повний, вільний від цензури «Кобзарь» можна видати на чужині. Виникла думка зробити друге празьке

¹⁷ Йдеться про видання: *Тарас Шевченко*. Повний збірник творів : з портретом поета, його біографією, критичною статтею і 50 малюнками художника Б. Смирнова / під ред. Д. Дорошенка. – 1-е вид. – Катеринослав : Вид. Л. М. Ротенберга. Тип. «Переплет.-Футляр. Пр-во Исаак Коган», 1914. – XXIII, 701, II с., 47 арк. іл. : ртр. **Зміст:** Од редакції = *Дорошенко Д. І.* / Д. Д. [Д. І. Дорошенко]; Тарас Григорович Шевченко = *Дорошенко Д. І.* / Д. Д. [Д. І. Дорошенко]; Кобзарь: [229 поетичних творів]; Назар Стодоля; Слепая; Безталанний; Повісті / в пер. з рос. О. Кониського, С. Єфремова, С. Буди, Д. Дорошенка; Уривок з драми «Никита Гайдай»; Передмова до другого видання Кобзаря; Автобіографическая заметка Т. Шевченко; Автобіографическое письмо Т. Шевченко к редактору «Народного Чтенія» / [ред. П. Куліша]; Примітки до поезій Шевченка.

¹⁸ Йдеться про видання: *Шевченко Т. Кобзарь* / [передм. П. Щукіна; худож. обкл. М. Погрібняк]. – 2-е вид. – [Катеринослав] : Укр. Вид-во: Друкарь. Друк. Запорож. залізн., 1919 (с. 4 обкл. липень 1920). – XV, 528 с. : ртр., іл. – (Укр. вид-во в Січеславі; № 33); *Тарас Шевченко*. Сон («У всякого своя доля»). – Катеринослав : Укр. вид-во. Друк. б[увшого] Братства Св. Володимира, 1917. – 22 с. – (Укр. вид-во у Катеринославі; № 23); *його ж.* «Заборонені» поезії. – Катеринослав: [Укр. вид-во. Друк. б[увшого] Братства Св. Володимира] 1917. – 95 с. – (Укр. вид-во в Катеринославі. Правобережна філія; № 22).

видання не приватним, а теж громадським, колективним виданням, тим більше, що виходить воно в століття першого «Кобзаря». Таке друге празьке видання було б достойнішим відзначенням століття першого «Кобзаря», ніж цілком приватне.... Імена учасників-видавців будуть зазначені на книжці»¹⁹. М. Захарченко не відгукнувся, оскільки його прізвище відсутнє серед реальних жертводавців, поіменованих на першій сторінці ювілейного видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941), але з листа відкривається головний задум цього еміграційного видання — підготувати в роки Другої світової війни силами української празької інтелігенції безцензурне видання «Кобзаря» Т. Шевченка, «друге празьке видання», як зазначив Є. Вировий, цим самим прагнучи ніби продовжити важливий літературний проект «Старої громади», що актуалізувався в нових історичних реаліях.

У «Особовому архіві С. О. Сірополка» збереглися підготовчі матеріали до ювілейного видання «Кобзаря», зокрема рукопис, на якому хоч і відсутня дата укладання, але, зважаючи на мінімальні правки, його можна вважати одним із останніх варіантів тексту приміток. Він складається з 320 паперових аркушів розміром 17 x 10,5 см., до яких додано такого самого розміру окремих листок із власноручним записом С. Сірополка (молодшого) та автографом його підпису у вигляді криптоніму: «Рукопис приміток без моїх поправок і доповнень. Зредаговані примітки див. у «Кобзарі» Прага 1941. С. С.»²⁰.

Збереглися також два недатовані машинописні примірники останнього розділу тексту видання — «Важніша література про життя і творчість Шевченка». На першому з них зазначено: «Примірник без моїх поправок і доповнень. С. С.», а на другому — «Примірник з моїми поправками і доповненнями. С. С.», тут є суттєві редакційні виправлення С. Сірополка (молодшого), одночасно з якими він значно розширив загальну історіографію шевченкіани, збагативши її новими працями В. Дорошенка, Д. Дорошенка, П. Бо-

¹⁹ Див.: Лист до інж. М. Захарченка в справі другого празького видання «Кобзаря» Т. Шевченка. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Persons/Shevchenko/index.php?5>.

²⁰ Рукопис зберігається в особовому архіві автора статті.

гацького, Б. Навроцького, А. Козаченка, О. Дорошкевича, М. Русанівського, В. Якубовського, С. Савченка, П. Попова, Г. Левченка, присвяченими вивченню різних аспектів творчості Т. Шевченка. Поповнено розділі також у тій частині, де йдеться про дослідження мистецької спадщини, зокрема до останнього абзацу додані відомості про дослідження П. Зайцева з питань різьбярської творчості та архітектурних проектів Т. Шевченка, О. Новицького, присвячених вивченню його малярської спадщини та книгу-альбом М. Бурачка з репродукціями Шевченкових художніх творів²¹. У ході редагування та завершення тексту останнього розділу книги С. Сірополко (молодший) засвідчив знання мовознавства та лінгвістики, виявив глибокі всебічні знання новітніх досягнень різних напрямів шевченкознавства, а його широка ерудиція сприяла ознайомленню зарубіжних українців із іменами дослідників Шевченкової творчості

Доповнюють інформацію про участь С. Сірополка (молодшого) у підготовці до друку празького ювілейного «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (1941 р.) документи, передані на постійне зберігання до Національного музею Тараса Шевченка у Києві М. Мушинкою, зокрема, діловодна документація С. Сірополка (молодшого) щодо окремих етапів видавничо-поліграфічних підготовчих робіт. Зокрема, є відомості про забезпечення С. Сірополком (молодшим) організації видавничого процесу та поліграфічного виконання «Кобзаря». Так, складений ним письмовий звіт про роботу від липня 1940 р. до липня 1941 р.²² засвідчує, що впродовж всього періоду праці над виданням «Кобзаря» вчений відстежував різні види видавничо-поліграфічних підготовчих робіт, а проведений самохронометраж робочого часу розкриває їхні різновиди: «потратив за цей період 867 годин 30 хвилин праці на те, щоб 177 разів відвідати друкарню Андреска, 20 разів — палітурню Шинделяржа, 19 разів — графічний заклад Штенца [та інш]. Грошові витрати склали: на трамвай — 677 20 чеських корон, на пошту, телефон та інші дрібні трати — 137 30 корон. [Підпис] СС» [2].

²¹ Рукописи зберігаються в особовому архіві автора статті.

²² Зважаючи, що лист Є. Вирового щодо збору коштів на видання «Кобзаря», датовано 24 липня 1940 р., а видання вийшло друком у червні 1941 р., видавничо-поліграфічні роботи тривали майже впродовж року.

Отже, С. Сірополко вирішував організаційні проблеми, пов'язані з друкарнею, а також фірмами, що готували оправу для книжки та здійснювали механічне виготовлення металевого кліше для друку портретів. Автограф іншого його звіту засвідчує його розрахунки з виконавцями: «Дня 26 травня 1941 дав Д. Касянєнкові К.[орон] 100 — Ф. Сухопарникові К.[орон] 50 — як «могорича» за дбайливе видруккування портрету Т. Шевченка — разом К.[орон] 150 — (сто п'ятдесят)» [2]. У наступному звіті також міститься сумлінний підрахунок, можливо, остаточних фінансових виплат наборщикам тексту та друкарям, здійснених С. Сірополком уже після виходу книжки: «Дня 15 липня 1941 на закінчення друку «Кобзаря» [вийшов друком у червні 1941] дав «могорича» Ф. Лисєнкові К.[орон] 50, П. Галактіонову К.[орон] 50, Д. Касянєнкові (як додаток до того, що дав йому 26.V. 1941) — 30 К.[орон], І. Єгоровій — за видруккування портрету Т. Ш. на обгортці — 30 К.[орон]. Разом К.[орон] — 160 (сто шістьдесят корон). [Підпис] СС.». [2, А.1171а]²³. Ці документи переконливо засвідчують ретельний контроль С. Сірополка (молодшого) за проходженням друкарського циклу робіт і його найсумлінніше ставлення до відтворення портретного зображення Кобзаря (їдеться, насамперед, про використання гравірування, що забезпечило найвищу точність відтворення знаменитого олійного «Автопортрета», вміщеного на фронтисписі, та про окреме фінансово-«могоричеве» забезпечення друку світлин з портрета Т. Шевченка кисті російського художника І.-М. Досс, поданого на суперобкладинці та форзаці. Також Степан Степанович брав участь у розробці дизайну книги, що потребувало поєднання уяви

²³ М. Мушинка у своїй праці «Тарас Григорович Шевченко і цензура німецького протекторату Чехії і Моравії» (Пряшів, 1991) називав автором цих текстів Є. Вирового, в архіві якого вченим були виявлені документи, мотивуючи свою версію відсутністю на них підпису [10]. Згодом М. Мушинка писав, що порівняв рукописи звітів без підпису з автографами С. Сірополка і це дало підстави вважати саме його автором текстів [8, с. 439]. Тут варто зауважити, що на звітах стоїть криптонім «СС.», який належав С. Сірополку (молодшому). Після передачі М. Мушинкою документів із історії підготовки та видання ювілейного «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941) на постійне зберігання до Національного музею Тараса Шевченка у Києві та вивчення документів «Особового архіву С. Сірополка», зважаючи на почерк і криптоніми «С.С.» і «СС.» вдалося встановити, що автором текстів був саме С. Сірополко (молодший).

та сприйняття друкованого слова як засобу комунікації, а також знання особливостей поліграфічного оформлення обкладинки та суперобкладинки, текстів віршів, знання інших поліграфічних процесів.

Тільки завдячуючи сумлінності С. Сірополка (молодшого) прізвища осіб та установи, зазначені у його звітах, які брали участь у виданні «Кобзаря», були відображені безпосередньо у випускних даних книжки: «Український відділ С. Туркота друкарні Ян Андреска. Складали²⁴: Д. Касяненко, П. Галактіонов, Ф. Лисенко і В. Алтинський. Друкували: С. Лукеш, Ф. Сухопарек і Й. Егер. Кліше автопортрету Шевченка з р.1840 та фотографії, роботи Доссо з р. 1859²⁵, зробив Й. Штенц... Оправи фірми Й. Шінделярж...» [17, с. [369]]. Ці імена становлять інтерес не лише як причетні до конкретної важливої події, а й уможливають вивчення персоніфікованої історії видавничої справи періоду окупації чеських земель нацистською Німеччиною.

Виявлені архівні джерела дають змогу відтворити окремі фрагменти підготовки видання до друку, а також виявити прізвища безпосередніх виконавців поліграфічних робіт. На основі фактографічної інформації з історії ювілейного празького «Кобзаря» стає очевидною участь С. Сірополка (молодшого) у підготовці видання, що, до речі, зазначено на звороті титульного аркушу книжки: «Текст поезій Т. Шевченка за критичними виданнями перевірів і за виданням книги доглядав др. Ст. Сірополко. Примітки до «Кобзаря» і огляд літератури склав проф. Д. Дорошенко в співпраці з др. Ст. Сірополком» [17]. М. Мушинка вважає, що ці наукові примітки та коментарі за обсягом становлять майже третину видання та порівняно з лепцигзьким виданням (1921), взятим за його основу, ширше подають біографічну інформацію, глибше розкривають географічні назви та ґрунтовніше коментують історичні події [8, с. 424].

Ювілейний празький «Кобзарь» має чітку структуру та містить: вступну статтю «Тарас Шевченко. Його життя і твори», написану Д. Дорошенком; 230 поетичних творів,

²⁴ Йдеться про складальників тексту в друкарні.

²⁵ Йдеться про фотографію російського художника Івана (Миколи) Доссо, зроблену у 1858 р. Він мав власний фотографічний салон у Петербурзі.

тексти яких «за критичними виданнями перевірів» С. Сірополко (молодший)²⁶; підрядкові коментарі та примітки, а також окремий додаток із коментарем, що містив варіанти (відмінні редакції) окремих поезій та огляд найважливішої літератури про життя і творчість Т. Шевченка, підготовлені Д. Дорошенком у співавторстві з С. Сірополком (молодшим). На окрему увагу заслуговує (як складова частина видання) нетрадиційно укладений «Зміст», у якому поетичні твори Т. Шевченка подані за абеткою із зазначенням номерів сторінок початку кожного вірша. Таким новаторським чином укладений зміст, чому без сумніву сприяв С. Сірополко (молодший), можна вважати абетковим покажчиком праць Т. Шевченка до цього видання, що дало змогу скоротити його загальний обсяг і створити можливість для якнайкращого орієнтування читачів у тексті книжки.

До цього слід додати грошові внески на видання «Кобзаря», які С. Сірополко зробив разом із іншими членами родини. Серед жертводавців, зазначених у виданні, значиться уся родина Сірополків — проф.[есор] Ст.[степан] Сірополко, др.[доктор] Ст.[степан] Сірополко та інж.[енер] Л.[еонід] Сірополко, отже, кожний із них — батько, професор С. Сірополко, та його двоє синів — інженер Л. Сірополко та доктор С. Сірополко наданням своїх коштів, разом із іншими свідомими українцями, уможливили ювілейне видання празького «Кобзаря», що більш як півстоліття дбайливо зберігався в родинній бібліотеці. Кілька примірників видання вже за часів незалежності України Олександра Сірополко як найдорожчий скарб передала у дар вітчизняним музеям і приватним колекціонерам²⁷.

²⁶ Цензурним комітетом (відділом преси) Президії міністерської Ради Протекторату було викреслено з віршів рядки виразно «антинімецького» та «вільнодумного» характеру, видалені місця зазначено крапками [7; 10].

²⁷ Зокрема, колишній посол України в ЧСФР, а згодом у Чеській та Словацькій республіці, Надзвичайний і Повноважний Посол України Р. Лубківський, якого Олександра Сірополко обожнювала у наших із нею дискусіях, міг отримати від неї «Кобзарь» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941), примірники якого передав до Національного музею Тараса Шевченка у Києві та Шевченківського національного заповідника у Каневі [6, с. 443–445]. Із рук О. Сірополко отримала у подарунок це видання «Кобзаря» і вдячна авторка цієї статті.

Після виходу друком ювілейного празького видання «Кобзаря» Т. Шевченка відомий шевченкознавець В. Сімович відгукнувся на книжку рецензією. Думки відомого літературознавця та шевченкознавця цікаві самі по собі, але ще більший інтерес вони становлять у контексті кількох його рецензій на попередні видання «Кобзаря». Так, роботу укладачів і редакційної колегії «Повної збірки поезій Т. Шевченка «Кобзар», підготовленої з нагоди 125-річчя від дня народження поета Академією наук УРСР та Інститутом української літератури ім. Т. Шевченка, відповідальним редактором якої був академік О. Білецький, В. Сімович загалом оцінив позитивно, зазначаючи, що вони доклали чимало праці та уважно добирали тексти, беручи за основу автографи поета, а при їх відсутності — першодруки, поправлені рукою Т. Шевченка, але, оскільки не подали варіантів, вірити їм «на слово» не слід [14]. Рецензент, зокрема, зазначив, що: «.. редактори вибрали той текст до друку, що, мовляв “найближчий до волі автора”...але прийнятий текст редакторів підходить не так до волі Шевченка, як більш до волі редакторів, чи — краще сказати — до світогляду, яким “підтушковують” Шевченка. Такий підхід створює контамінований текст...тому, це видання не наукове, а загально-доступне, популярне» [14]. Проте в рецензії на інший «Кобзар» Т. Шевченка (Відень, 1941) він оцінював попереднє видання вже як академічне, зазначаючи: «Видавати «Кобзаря» на еміграції, не маючи нових текстів під рукою — важко, а давні видання тепер уже, після того, як маємо академічні київські видання з 1925 чи 1939²⁸ — пе-

²⁸ Ймовірно йдеться про видання «Тарас Шевченко. Поезії «Кобзар»» (зред. та прим. додали І. Айзеншток та М. Плевако ; обкл. та заставки худож. О. Судомори. — Х. : ДВУ, 1925. — 443 с. ; портр.), яке вважалося першим радянським «канонічним» виданням, та «Тарас Шевченко. Твори : повний збірник в 2 т.» (за ред. В. Гадзінського та К. Буревія ; худож. обкл. А. Петрицького. — М. : Центр. вид-во Союзу укр. пролетар. і селян. письменників (Село і місто) «СІМ», 1925. [Т. 1] : «Кобзар» в текстах В. Доманицького / ред. В. М. Доманицький. Драматичні твори, проза та щоденник в перекладах на українську мову. — XXVI, 352 с. : іл. Видання ілюстровано мал. Т. Шевченка, І. Репіна, С. Васильківського, М. Самокиша [та ін.]), а також про «Тарас Шевченко. Кобзар : повна збірка поезій» (редкол. О. І. Білецький (відп. ред.), О. Є. Корнійчук, П. Г. Тичина, М. Т. Рильський, Ф. А. Редько, Д. Д. Копиця; прим. : П. М. Попов, С. І. Маслов, Д. Д. Копиця, М. В. Геппенер, Ф. О. Ястребов,

редруковувати на слід» [4]. Рецензуючи віденське видання «Кобзарь» Т. Шевченка з життєписом і передмовою Б. Лепкого С. Сімович висловив багато зауважень на адресу видавця Т. Саули, наголосивши, що не досить «дати синьо-жовту окладинку... та сховатися за заслуженого редактора-поета, треба мати трохи...такту, беручися за видання «Кобзаря», хоча в той же час відзначив, що єдина вартість цього видання «в теперішньому часі хіба в тому, що «Кобзарь», видання п. Саули п о в н и й без пропусків, хоч з технічного боку міг би бути трохи чепурніший» [4].

Оцінюючи празьке ювілейне видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (1941) рецензент відзначив його актуальність, зворушливий «...пієтизм, із яким забралася празька еміграція. А далі — так і видко скрізь повну підготованість до видання, так і видко, що видавці не полювали на заробіток, а з власних мізерних емігрантських грошей видали дві тисячі примірників «Кобзаря», бажаючи у століття появи першої збірки Шевченкових поетичних творів дати в руки земляків на еміграції гарну, чепурну, гідну пам'яті такої важної в житті нашого народу дати» [4].

Особливо важливою була висока оцінка В. Сімовичем роботи упорядників, які «...попрацювали і над текстом «Кобзаря»; хоч і не мали під рукою найповніших видань, та проте використали все, що могло знайтися 1940 р. на еміграції, додали до видання тепло написану гарну біографію поета, у тексті, де це на їх погляд, було потрібне, подавали наголоси (маючи на оці головно західно-українського читача!), і найважливіше — додали річеві, гарні й добрі коментарі до цілого «Кобзаря» [4].

Не менш вагомою була висока оцінка відомим шевченкознавцем авторських коментарів, адже досвід укладання подібних він мав особисто і саме книжка з його коментарями була покладена в основу цього видання. Визнавши, що тексти нових коментарів фахові значною мірою завдячуючи С. Сірополку (молодшому), В. Сімович писав: «Коментар

М. Н. Петровський ; худож. оформ. В. Кричевського ; АН УРСР, Ін-т укр. літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Держлітвидав, 1939. – XXVII, [2], 741, [7] с., 32 арк. іл. : ртр. – (Видання ювілейне, 1814-1939) (До 125-річчя з дня народження). Портрет Т. Г. Шевченка роботи І. Ю. Рєпіна. Видання ілюстровано мал. І. С. Іжакевича).

зладив д-р Степан Сірополко (молодший), що як видно, і зазнайомлений із давнішими коментованими виданнями «Кобзаря», і знає всі інтерпретації Шевченкових поетичних творів, і сам багато напружувався над тим, щоб якнайкраще схопити не все таку легку для розуміння Шевченкову думку» [4]. Одночасно з цим рецензент вказав також на недоліки видання «Кобзаря», зазначивши що «він, із деяких причин, вийшов подекуди неповний... правопис не дотримано до загально прийнятого, академічного...» [4], проте, ці зауваження не впливали суттєво на загально позитивний відгук рецензента.

Отже, С. Сімович відразу після виходу друком ювілейного празького видання «Кобзаря» характеризував С. С. Сірополка (молодшого) як сумлінного дослідника текстів і знавця поетичних творів Шевченка та їх інтерпретацій, а також відзначив його обізнаність із шевченкознавчими дослідженнями. Найбільшим здобутком С. С. Сірополка (молодшого) як дослідника стала оцінка рецензента, котрий наголосив, що йому вдалося зрозуміти «Шевченкову думку», певною мірою завдячуючи коментарям і примітам. Водночас, належно пошановуючи С. Сірополка (молодшого), рецензент не згадав про Д. Дорошенка, з яким у співавторстві готувалися примітки та коментарі, про що зазначено на звороті титульного аркуша згаданого видання. Така позиція рецензента могла бути пов'язана з тим, що Д. Дорошенко вже був визнаним шевченкознавцем і мав значний досвід підготовки та видання творів Т. Шевченка, він навіть міг впливати на С. С. Сірополка (молодшого), зважаючи на свою обізнаність і, ймовірно, не потребував такої підтримки, яка була необхідною здібному початківцю.

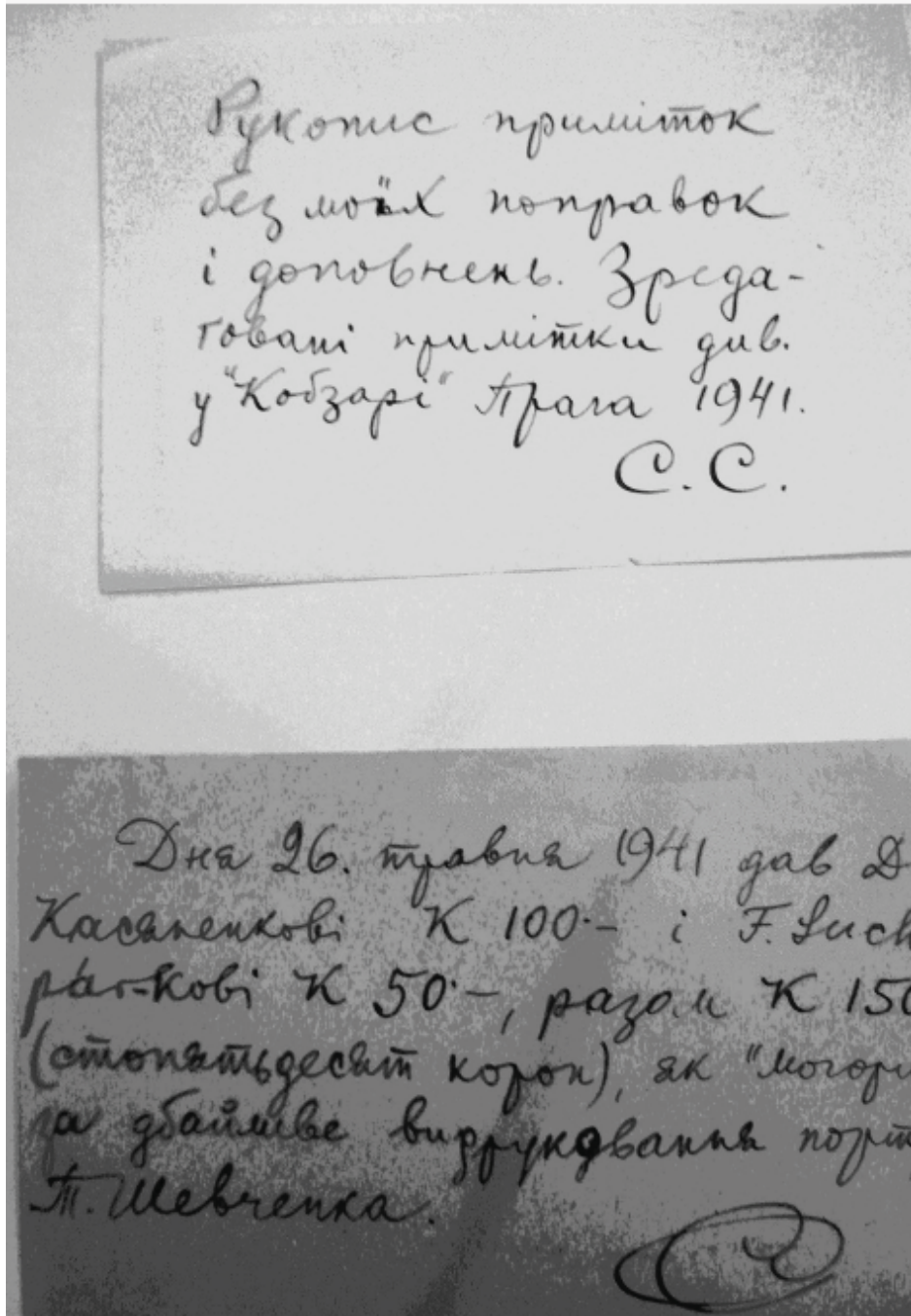
Отже, сучасники С. С. Сірополка (молодшого) визнавали його внесок у підготовку ювілейного празького «Кобзаря» у рецензіях, відзначали ступінь його участі на сторінках самого видання. Але вона була значно більшою в тому сенсі, що його самовіддана праця дала змогу видати подарункове святкове справді ювілейне видання: дві суперобкладинки, одна з яких із цигаркового паперу, що захищала другу — світло жовтого кольору з портретом Т. Г. Шевченка хорошої друкарської якості та факсиміле його підпису (з розчерком), у тон суперобкладинці зроблена оправа книжки, в нижній

частині якої золотом відтиснуто факсиміле його підпису (з розчерком), на фронтиспісі — чорно-біла репродукція відомого «Автопортрета 1840 р.» високого поліграфічного виконання; на звороті титульного аркуша — прізвища професора Д. Дорошенка та доктора С. Сірополка (молодшого) та інформація про їхній внесок у підготовку та друкування видання. На першій сторінці під заголовком «На пошану століття першого «Кобзаря» подано прізвища жертводавців, розміщені за абеткою, а наступну сторінку прикрашає портретне зображення Т. Шевченка та факсиміле його підпису (з розчерком), перед поетичними творами вміщено шмуцтитул із написом «Кобзарь». Хороший дизайн тексту книги, використання різних розмірів літер наборного шрифту сприяє легкості та зручності читання, а підрядкові коментарі та примітки полегшують сприйняття основного тексту. Комфортне використання книги забезпечується також двома окремими вузькими — жовтою та синьою — шовковими закладками ляссе. Деталі поліграфічного оформлення видання підкреслюють широку загальну ерудицію та високу культуру, благоговіння перед національною книжковою святинею, а також позитивну власну енергетику С. Сірополка (молодшого), яка відчувається і через десятки років та у сукупності робить ювілейне празьке видання «Кобзаря» справді неповторним²⁹.

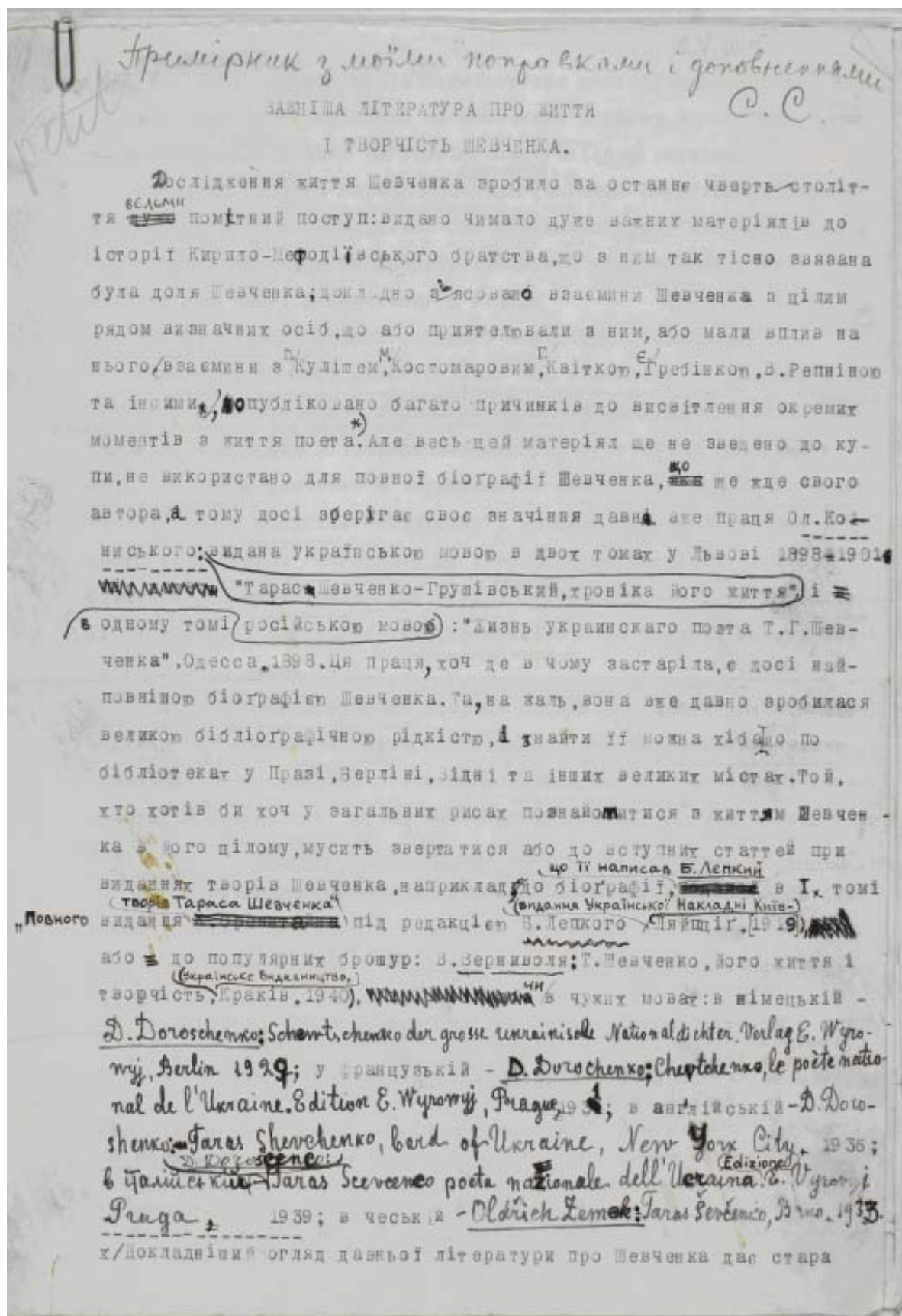
Спільним коштом 64 празьких українців-патріотів здійснили випуск друком «Кобзаря» Т. Шевченка, «найволелюбнішої книги усіх часів» двотисячним накладом, засвідчуючи своє громадянське сумління та забезпечуючи збереження історичної тяглості національних книжкових традицій. Найсвідоміші представники української інтелігенції у Празі надали свої (не зайві в еміграції в роки Другої світової війни!) кошти, щоб за волею долі у червні 1941 р., саме на початку військових дій в Україні, за її межами було здійснене видання Шевченкового «Кобзаря», який у найтяжчі часи випробування підтримував національний дух українців.

²⁹ Беляева Л. В. і Войченко І. Д. у праці ««Кобзар» Т. Г. Шевченко у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: бібліографічне дослідження» (К., 2014) встановили, що частина накладу «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Г. Шевченка (Прага, 1941) вийшла без сторінок XXI–XXXIV і шмуцтитулу з написом «Кобзарь», а також в оправі двох видів і з двома видами закладок ляссе.

Кожний жертводавець, причетний до виходу друком празького ювілейного «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка, залишиться у пам'яті теперішніх і прийдешніх поколінь, де ім'я Степана Сірополка (молодшого), який використав уесь свій інтелект, організаторські здібності та уміння для виходу друком «найвизначнішої книжки в історії української літератури», посяде належне місце серед шевченкознавців та української інтелігенції.

Тексти документів С. Сірополка (молодшого), пов'язані з підготовкою ювілейного видання «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941).

Один із варіантів першої сторінки історіографії шевченкіани до ювілейного видання «Кобзаря» 1840–1940 Т. Шевченка (Прага, 1941 р.) із правками С. Сірополка (молодшого).

1. Антонович Д. Шевченківський відділ в Музеї визвольної боротьби України [Текст] Д. Антонович // Вісті МВБУ. – 1936. – С. 2–4.
2. Архів Національного музею Т. Шевченка у Києві. – А.1171.
3. Бородін В. Видання літературних творів Шевченка [Текст] / Василь Бородін // Шевченківська енциклопедія : в 6-ти т. ; Т. : А–В // Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : М. Жулинський(гол.) [та інш.]. – К., 2012. – С. 634–643.
4. Вв. [Сімович В. І.]. [Рецензії] [Текст] / В. І. Сімович // Наші дні. (Львів). – 1942. – квітень, Ч. 5, – С. 14. – Рец. на кн. : Тарас Шевченко. Кобзар: повний ілюстр. зб. віршованих творів поета з життєписом та передмовою Богдана Лепкого. – Відень : накладом Укр. книгарні Т. Савули. XV, [1], 309, [3] с. ; Шевченко Т. Кобзарь 1840–1940 : (на пошану століття першого «Кобзаря» спільним коштом видали Д. Антонович і 64 інших громадян) / за ред. Д. Дорошенка при співпраці С. Сірополка. – Прага : Друк. Я. Андреска, Укр. відділ С. Туркота, 1941. — XXXVI, [2], 367, [1] с.
5. Колекція Степана Сірополка [Текст] : каталог книг українською і російською мовами / уклад. Л. І. Ніколенко. – К., 2007. – 247 с.
6. Лубківський М. Протестний «Кобзар» 1941 року [Текст] / Роман Лубківський // Тарас Шевченко. Кобзар 1840–1940. – Перевидання в Україні. Авт. післямови О. Солопченко, М. Мушинка, Р. Лубківський. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 443–445. – Репринтне відтворення видання 1941 р.
7. Мушинка М. До історії празького видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1941 [Текст] / М. Мушинка // Тарас Шевченко: національно-визвольні змагання українського народу : зб. матер. міжнар. наук. конф. (доп., тези, повідомлення) 20–21 трав. 1996 р. / відповід. ред. Л. Красицька. – К.: Київ. ун-т, 1998. – С. 81–90.
8. Мушинка М. Історія празького перевидання «Кобзаря» Тараса Шевченка 1941 [Текст] / М. Мушинка // Тарас Шевченко. Кобзар 1840–1940. – Перевидання в Україні; авт. післямови О. Солопченко, М. Мушинка, Р. Лубківський. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 417–440. – Репринтне відтворення видання 1941.
9. Мушинка М. Празьке видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1941 року і його відтворення 2006 року в Україні [Текст] / М. Мушинка // Тарас Шевченко та кобзарство : зб. матер. міжнар. наук. конф. (Львів, 2010). – Л., 2010. – С. 75–81.
10. Мушинка М. Тарас Григорович Шевченко і цензура німецького протекторату Чехії і Моравії [Текст] / М. Мушинка // Наук. записки Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини». – Пряшів, 1991. – Ч. 17. – С. 167–181.
11. Мушинка М. Чотири празькі видання творів Тараса Шевченка періоду Другої світової війни [Текст] / М. Мушинка // Народна творчість та етнологія. – 2003. – № 3. – С. 7–14.
12. Савчук С. В. Цензуроване перевидання «Кобзаря» з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича з 1921 року : видавці переіначити текст пояснень д-ра Сімовича [Текст] / С. В. Савчук // Відбитка з «Нового Літопису» ч. 1 (2), січень-березень 1962. – Вінніпег, Ман., 1962. – 25 с.
13. Сборник посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченко [Текст] / ред. комісія : Ф. Е. Корш, О. П. Новіцький, С. М. Хвостов,

- С. О. Сірополко, І. А. Білоусов. – М. : Вид. «Комітету по упорядкуванню шевченківських свят в Москві» ; Тип. К. П. Меньшова, 1912. – 217 с., [5] с. : іл., 4 арк. іл. – Назва на обкл. : На спомин 50-х роковин смерті Тараса Шевченка. 1861–1911. – Обкл. у фарбах виконано Берлін. фірмою. Намалював Т. Максименко.
14. Сімович В. [Рецензія] [Текст] / В. Сімович // Укр. книга IV : у століття Шевченкового «Кобзаря» 1840–1940. – Л. – Краків : Укр. видавництво 1942. – С. 182. – Рец на кн. : Тарас Шевченко. Кобзар: повна збірка поезій / редкол. О. І. Білецький (відп. ред.), О. Є. Корнійчук, П. Г. Тичина, М. Т. Рильський, Ф. А. Редько, Д. Д. Копиця ; прим. : П. М. Попов, С. І. Маслов, Д. Д. Копиця, М. В. Гепшенер, Ф. О. Ястребов, М. Н. Петровський ; худож. оформ. В. Кричевського ; АН УРСР, Ін-т укр. літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Держлітвидав, 1939. – XXVII, [2], 741, [7] с., 32 арк. іл. : ртр. – (Видання ювілейне, 1814–1939) (До 125-річчя з дня народження). Портрет Т. Г. Шевченка роботи І. Ю. Репіна. Видання ілюстровано мал. І. С. Їжакевича.
15. Сірополко С. Історія освіти в Україні [Текст] / Степан Сірополко // Ред. Ю. Вільчинський, Л. Масенко. – Укр. вільний ун-т, Друзі т-ва ім. Г. Ващенко. – К. : Наук. думка, 2001. – 912 с. – Вид. здійснено за заповітом світлої пам'яті Михайла Галандюка.
16. Сірополко С. Шевченків «Букварь южнорусский» [Текст] / Степан Сірополко // Шевченко Т. Повне видання творів : у 16 т. / ред. П. Зайцев. – Варшава ; Л. : Укр. наук. ін-т у Варшаві, 1935. – Т. 6. – С. 245–255.
17. Шевченко Т. Кобзарь 1840–1940 : (на пошану століття першого «Кобзаря» спільним коштом видали Д. Антонович і 64 інших громадян) [Текст] Тарас Шевченко / за ред. Д. Дорошенка при співпраці С. Сірополка. – Прага : Друк. Я. Андреска, Укр. відділ С. Туркота, 1941. — 368 с.

Ювілейний празький «Кобзарь» 1840–1940 Т. Шевченка: до історії видання.

Ківшар Т. І., професор, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, доктор історичних наук (Київ).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Вип. 11. – С. 134–159.

На основі вивчення архівних джерел та аналізу літератури висвітлено участь С. Сірополка (молодшого) доктора природничих наук, географа, антрополога та громадського діяча, у підготовці та виданні «Кобзаря» 1840–1940 рр. Т. Шевченка (Прага, 1941), уточнено його роль при написанні історіографії шевченкіани, підготовці приміток і коментарів, організації видавничо-поліграфічного забезпечення, подано біографічну інформацію. Опубліковано документи, що підтверджують участь С. Сірополка (молодшого) у підготовці науково-допоміжного апарату книжки. Відзначено його внесок у розвиток шевченкознавства, книговидавничої справи й книжкової культури.

Ключові слова: С. Сірополко (молодший), ювілейний «Кобзар», празький «Кобзар» шевченкознавство, книжкова культура, українська еміграція, книжка, видання.

Prague Anniversary Edition of «Kobzar» by Shevchenko 1840–1940: from the history of publication.

Taisia Kivshar, professor, Senior Research Fellow of the Institute of biographical studies V. Vernadsky National Library of Ukraine, PhD of Historical Sciences (Kyiv).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2014. – Vol. 11. – P. 134–159.

Based on the study of archival sources and literature analysis it was proven that S. Seropolko (junior) Doctor of Natural Sciences, geographer, anthropologist and social activist participated in the preparation and publication of «Poet» 1840–1940 by Shevchenko (Prague, 1941), his role in writing Shevchenko 'historiography compiling notes and comments, the organization of publishing and printing software, filed with biographical information was clarified. The documents that confirm participation of S. Seropolko (junior) in the preparation of reference apparatus. His contribution to the development of study of Shevchenko, book publishing and book culture was noted.

Key words: C. Seropolko (Jr.), Anniversary Edition «Poet», Prague «Kobzar» by Shevchenko, book culture, Ukrainian book edition, emigration.

Юбилейный пражский «Кобзарь» 1840–1940 Т. Шевченко: из истории издания.

Кившарь Т. И., профессор, старший научный сотрудник Института Биографических исследований Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, доктор исторических наук (Киев).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2014. – Вып. 11. – С. 134–159.

На основании изучения архивных источников и анализа литературы выявлено участие С. Серополко (младшего) доктора естественных наук, географа, антрополога и общественного деятеля в подготовке и издании «Кобзаря» 1840–1940 гг. Т. Шевченко (Прага, 1941), уточнена его роль при написании историографии шевченкианы, составлении примечаний и комментариев, организации издательско-полиграфического обеспечения, подана биографическая информация. Опубликовано документы, подтверждающие участие С. Серополко (младшего) в подготовке научно-вспомогательного аппарата книги. Отмечено его вклад в развитие шевченковедения, книгоиздательского дела и книжной культуры.

Ключевые слова: С. Серополко (младший), юбилейный «Кобзарь», пражский «Кобзарь» шевченковедение, книжная культура, украинская эмиграция, книга, издание.